

Configuraționalitate și ordinea cuvintelor

(cu atenție specială asupra deplasării verbului în româna veche)

1. Parametrul configuraționalității

● Parametrul Configuraționalității a fost propus inițial de Hale (1982, 1983) în analiza limbii walpiri și extins la latină și alte limbi cu topică (relativ) liberă (între limbile europene, maghiara)

- limbi non-configuraționale: structură sintactică „plată”, neierarhizată vs limbi configuraționale: structură sintactică „ierarhică”
- ideea de non-configuraționalitate - abandonată ulterior, de însuși Hale (v. Legate 2001 și bibliografia)

→ noțiune scalară a configuraționalității (Donohue 2000, Ledgeway 2011, 2012)

● Ledgeway (2012, 2015): analizează structura funcțională și topica limbii latine și arată că libertatea de topică a latinei (clasice) poate fi explicată în 2 moduri¹:

(A) fie se consideră că doar nodul C(omplementizator) este configurațional, iar restul nodurilor sintactice relevante (V(erb), Flex(iune), D(eterminant)) sunt non-configuraționale

(B) fie se consideră că toate nodurile au structură configurațională, diferența dintre nodul C și celelalte noduri fiind legată de setarea Parametrului Centrului

- în primul rând, Ledgeway (2012) arată că, în ciuda topicii relativ libere, există o serie de dovezi privind existența structurii ierarhice în toate fazele latinei
- în al doilea rând, se arată că, de la cele mai vechi atestări ale latinei (latina arhaică), există complementizatori „head-initial” (i.e. selectează un complement propozițional linearizat la dreapta centrului) în competiție cu structuri de complementare cu centru nul, final (e.g. structura acuzativ cu infinitiv); pentru toate celelalte categorii, există variație în parametrul centrului și se observă o trecere graduală de la structuri cu centru final în care categoriile funcționale sunt fie nule, fie realizate ca flexionar la

¹ Analizând limba **one** (limbă din grupul dialectal Torricelli, vorbită în Papua Noua Guinee), Donohue (2000) arată că nodul D(eterminant) are o structură non-configurațională, fapt care explică marea (virtualmente nelimitată) libertate de topică din interiorul GN (cu excepția propozițiilor relative încastate de GN; v. și Ledgeway 2015 asupra importanței trăsăturii [+Relativ]), pe când nodurile C(omplementizator) și V(erb) au o organizare configurațională, ceea ce justifică topica strictă din interiorul propoziției.

structuri cu centru inițial, caracterizate prin categorii funcționale lexicalizate direct (prepoziții funcționale, auxiliare etc.)

○ setarea parametrică „centru final” admite mai multe tipuri de deplasare sintactică, incluzând deplasările antilocale (deplasări „roll-up”, de tip complement-la-specificator) (Ledgeway 2015) → limbile cu setări parametrice mixte: mare libertate de topică, întrucât combină opțiuni din două gramatici (o gramatică cu centru inițial și o gramatică cu centru final)

● rezumat:

- atât ipoteza A, cât și ipoteza B prezic o organizare mai strictă a nodului complementizator
- auxiliarul ESSE: distribuție specială, asimetrică rezultând din proprietățile sale morfofonologice (Adams 1994a, 1994b, Ledgeway 2012: 255-258): foarte adesea deplasat și plasat în adjuncție la stânga proiecției de Focus, i.e. în locusul de linearizare a complementizatorului → o indicație puternică pentru o gramatică V2, în care verbul se ridică în domeniul complementizator
- luate împreună, aceste fapte empirice conduc la ideea că, încă din latina clasică și târzie, există o predispoziție pentru apariția unei gramatici V2 în limbile romanice

2. Gramatica V2 a limbilor romanice vechi

- limbile romanice vechi (franceza veche, spaniola veche, portugheza veche, italiana veche): gramatică de tip V2 (Adams 1987; Benincà 1995, 2006; Fontana 1993, 1997; Ledgeway 2007, 2008, 2012; Lemieux & Dupuis 1995; Ribeiro 1995; Roberts 1993, 1994; Salvi 2001, 2004; Vance 1997; Vanelli 1986, 1998; Wolfe 2015a, 2015b), viziune nu fără contestări (Rivero 1993, 1997 i.a., cf. Wolfe 2015a)
- Ledgeway (2007: 122-123): din punct de vedere tipologic, există 2 tipuri de limbi V2:
 - limbi cu gramatică V2 strictă (rigidă) (neerlandeza, germana, franceza veche): deplasarea verbului în periferia stângă (în proiecția FIN) a propoziției este asociată cu avansarea (i.e. tematizarea sau focalizarea) unui singur constituent; eticheta V2 (verb în poziția a doua) este în mod superficial întotdeauna satisfăcută
 - limbi cu gramatică V2 non-strictă (limbile romanice vechi, cu excepția francezei vechi, mòcheno²): doar deplasarea verbului în domeniul complementizator (în proiecția FIN) este obligatorie; deplasarea altor constituenți la stânga verbului este facultativă (rezultând astfel linearizări V1); deplasarea de constituenți multipli în periferia stângă este, de asemenea, posibilă (rezultând astfel ordine V2, V3, V4)

² Varietate romanică tiroleză vorbită în Valle dei Mocheni, aflată în contact intens cu germana.

3. Deplasarea verbului și structura nucleului propozițional în româna veche

- gramatica limbii române vechi: un număr relevant de structuri V2 non-strict (diagnosticate sintactic prin encliza pronumelor clitice și a auxiliarelor, poziția negației propoziționale, precum și prin substituția complementizatorului *să* în inversiunea conjunctivului) alături de structuri V-la-Flexiune, generalizate în trecerea de la româna veche la româna modernă
- ipoteză de lucru: gramatica V2 a limbii vechi - reziduală, reflectând un stadiu mai vechi, neatestat textual în română, dar atestat în toate celelalte limbi romanice vechi și medievale
- structurile V2: marcate discursiv (Dragomirescu 2013, Zafiu 2014, Alboiu, Hill & Sitaridou 2014)
 - explicație: proporția structurilor V2 este redusă în comparație cu structurile V-la-Flexiune (aproximativ 20%, v. Dragomirescu 2013) → structura mai rară (V2), reanalizată ca structură marcată, în unele texte (cronici) generalizată ca strategie de focalizare
- disparitățile în comportamentul structurilor perifrastice dintre româna (veche) și celelalte limbi romanice (e.g. neatestarea topicii Aux - CL - V în româna veche) rezultă din strategia diferită de deplasare a verbului în română: deplasare ca grup (phrasal movement) → în limbile romanice vechi, constrângerea V2 se putea satisface prin deplasarea auxiliarului (centru), pe când în română deplasarea sintactică verbală afectează constituenți (grupuri sintactice), astfel că auxiliarul rămâne în situ, iar verbul se deplasează la dreapta, dând naștere la inversiune și encliză

4. Relevanța stagiului de cercetare

- stagiul de cercetare la Universitatea din Cambridge: ocazia de a discuta probleme de privitoare la analiza faptelor limbii române vechi cu renumiți specialiști care s-au preocupat de probleme asemănătoare din celelalte limbi romanice vechi și din latină:
 - Profesorul Adam Ledgeway, autorul lucrării *From Latin to Romance. Morphosyntactic Typology and Change* (Oxford, 2012)
 - Profesorul Ian Roberts, autorul lucrării *Verbs and Diachronic Syntax* (Kluwer 1993) (prima analiză integrală a fenomenului V2 din limba franceză veche)
 - Dr. Theresa Biberauer, membru al colectivului de cercetare *Rethinking Comparative Syntax*, unul dintre autorii care au formulat generalizarea „The Final over Final Constraint”, care are mari implicații în studiul direcției schimbării sintactice (v. Biberauer & Sheehan 2013)
- rezultat: am susținut două conferințe (*On the Clausal Structure of Romanian*, Universitatea din Oxford; *Modal Verb Configurations in Romanian*, Universitatea din Leiden), precum și o serie de prelegeri la Universitatea din Cambridge, în perioada aprilie-mai 2015

Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului “Cultura română și modele culturale europene: cercetare, sincronizare, durabilitate”, cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, contractul de finanțare nr.POSDRU/159/1.5/S/136077

Referințe bibliografice

- Adams, J. 1994a. Wackernagel's Law and the position of unstressed pronouns in Classical Latin'. *Transactions of the Philological Society* 92, 103–178. (apud Ledgeway 2012)
- Adams, J. 1994b. *Wackernagel's Law and the Placement of the Copula Esse in Classical Latin*. Cambridge: The Cambridge Philological Society. (apud Ledgeway 2012)
- Adams, M. 1987. *Old French, Null Subjects, and Verb Second Phenomena*. PhD Dissertation, UCLA.
- Alboiu, G., Hill, V., Sitaridou, I. 2014. Discourse-driven V-to-C in Early Modern Romanian. *Natural Language & Linguistic Theory* DOI 10.1007/s11049-014-9270-8.
- Benincà, P. 1995. Complement clitics in Medieval Romance: the Tobler-Mussafia Law. In A. Battye, I. Roberts (eds), *Clause Structure and Language Change*. Oxford: Oxford University Press, 325–344.
- Benincà, P. 2006. A detailed map of the left periphery of Medieval Romance. In R. Zanuttini, H. Campos, E. Herberger, P. Portner (eds), *Crosslinguistic Research in Syntax and Semantics. Negation, Tense, and Clausal Architecture*. Washington: Georgetown University Press, 53–86.
- Biberauer, T., Sheehan, M. (eds). *Theoretical Approaches to Disharmonic Word Order*. Oxford: Oxford University Press.
- Donohue, M. 2000. One phrase structure. In: K. Allan, J. Henderson (eds.), *Proceedings of ALS2k, the 2000 Conference of the Australian Linguistic Society*. University of Melbourne.
- Dragomirescu, A. 2013. O schimbare parametrică de la româna veche la româna modernă în sintaxa formelor verbale compuse cu auxiliar. *Limba română* 62, 2: 225–239.
- Fontana, J. 1993. *Phrase Structure and the Syntax of Clitics in the History of Spanish*. PhD Dissertation, University of Pennsylvania.
- Fontana, J. 1997. On the integration of second position phenomena'. In A. van Kemenade, N. Vincent (eds). *Parameters of Morphosyntactic Change*. Cambridge: Cambridge University Press, 207–249.
- Hale, K. 1982. Some essential features of Warlpiri main clause. *Papers in Warlpiri grammar: in memory of Lothar Jagst* (= *Work Papers of SIL-AAB*, series A, volume 6) ed. S. M. Swartz. Berrimah, N.T.: SIL-AAB, 217–315. (apud Legate 2001)
- Hale, K. 1983. Warlpiri and the grammar of non-configurational languages. *Natural Language and Linguistic Theory* 1, 1: 5–47.
- Ledgeway, A. 2007. Old Neapolitan word order: some initial observations. In A. L. Lepschy, A. Tosi (eds). *Languages of Italy. Histories and Dictionaries*. Ravenna: Longo Editore Ravenna, 119–146.
- Ledgeway, A. 2008. Satisfying V2 in early Romance: Merge vs. Move. *Journal of Linguistics* 44: 437–470.
- Ledgeway, A. 2011. Syntactic and morphosyntactic typology and change. In M. Maiden, J.C. Smith, and A. Ledgeway (eds), *The Cambridge History of the Romance Languages*. I. *Structures*. Cambridge / New York: Cambridge University Press, 382–471.
- Ledgeway, A. 2012. *From Latin to Romance: Morphosyntactic Typology and Change*. Oxford: Oxford University Press.
- Ledgeway, A. 2015. From Latin to Romance syntax: the great leap. In P. Cisma, G. Longobardi (eds), *The Oxford Handbook of Diachronic and Historical Linguistics*. Oxford: Oxford University Press, sub tipar.
- Legate, J. A. 2001. The configurational structure of a nonconfigurational language. *Linguistic Variation Yearbook* 1: 63–99.
- Lemieux, M., Dupuis, F. 1995. The locus of verb movement in non-asymmetric verb-second languages: the case of Middle French. In A. Battye, I. Roberts (eds), *Clause Structure and Language Change*. Oxford: Oxford University Press, 80–109.
- Ribeiro, I. 1995. Evidence for a verb-second phase in Old Portuguese. In A. Battye, I. Roberts (eds), *Clause Structure and Language Change*. Oxford: Oxford University Press, 110–39.
- Rivero, M.-L. 1997. On Two Locations for Complement-Clitic Pronouns: Serbo-Croatian, Bulgarian and Old Spanish. In: A. van Kemenade, N. Vincent (eds). *Parameters of Morphosyntactic Change*. Cambridge: Cambridge University Press, 170–206.
- Roberts, I. 1993. *Verbs and Diachronic Syntax. A Comparative History of English and French*. Dordrecht: Kluwer.
- Roberts, I. 1994. Two types of head movement in Romance. In D. Lightfoot, N. Hornstein (eds.). *Verb Movement*. Cambridge: Cambridge University Press, 207–242.
- Salvi, G. 2001. The two sentence structures of Early Romance. In G. Cinque, G. Salvi. *Current Studies in Italian Syntax. Essays offered to Lorenzo Renzi*. Amsterdam – London – New York – Oxford – Paris – Shannon – Tokyo: Elsevier, 297–312.

- Salvi, G. 2004. *La formazione della struttura di frase romanza. Ordine delle parole e clitici dal latino alle lingue romanze antiche*. Tübingen: Niemeyer.
- Vance, Barbara (1997). *Syntactic Change in Medieval French. Verb-second and Null Subjects*. Dordrecht: Kluwer.
- Vanelli, L. 1986. Strutture tematiche in italiano antico. In: H. Stammerjohann (ed.), *Tema-Rema in Italian*. Tübingen: Narr, 248–273.
- Vanelli, L. 1998. Ordine delle parole e articolazione pragmatica nell'italiano antico: La 'prominenza' pragmatica della prima posizione nella frase. *Medioevo romanzo* 23: 229–46.
- Wolfe, S. 2015a. Verb-initial orders in Old Romance: a comparative account. *Revue roumaine de linguistique*, 2–3, sub tipar.
- Wolfe, S. 2015b. Syntactic microvariation in the Medieval Romance languages and the nature of V2 reconsidered. Paper presented in the SyntaxLab, June 9, 2015.
- Zafiu, R. 2014. Auxiliary Encliticization in 16th century Romanian: restrictions and regularities. *Linguistica Atlantica* 33, 2: 71-86.